

Libéria

Libéria, séégãñ Kuldinabarũ'ň Libéria, na yé barũ it-ii ãl Aprígia Dugũ'ň baar'ňjarí kwan-lé póiti. Yé kwa'ňdiigin míriña oos'ň táas-lés kee, na lóo nii júmmel álán 111,369 km² páágó. Na Һngilzi belé séégãñ-ii dée-lé, marran sũrukwan beléňá wayyéňá aw-lé sunňá kãñ ná kirsina déélé. Barũ'ň deemkuri na deema'ň appã saasunã deem Monróbia-ii (Monrovia).

Libéria mĩň 19'ň ayéňápiriña'ň waarjuun-lés tuunã innã Amríkia'ň Barũňngorgôs'ň Daara'ň. táári'ňjarri. Kin ayéňá'ň táas-lé 1822 na 1861, 15,000-lé sunňá tilgenã na bajíňá/baj-kaarĩnikwã kwa dikkáňã ãl jáitiña'ň na mũrũl'ň jigéňá bulón Akũronã'ň Jĩrgĩńó-le (Amríkia), kí tin kurrã kí 3,198 Ápro-Karĩbbiana(Afro-Caribbeans)-si kãwnyĩňie ná Libéria keéňé. Libéria'ň karĩňiebede na béera kiwwónã piňie innã waarkwã-si Akũronã'ň Jĩrgĩńó'ň karĩň. Libéria dééň dítinjaari'ň piã kí Kuyweél 26,1847.

Libéria Aprígia'ň kuldinabarũ'ň'ň waar kwan aañã ãl-si dééň dítinjaari piã, nan Aprígia'ň kulĩnabarũ'ň waarkũño na saasunňã kuldinabarũ'ň mōda toykũño-ii. Yé Aprígia'ň barũña ittã'ňtũle kěňã ãl dééň dítinjaari-si pũttó tĩo, Aprígia'ň Jãrrĩ'ň tin-lé.

Amríko-Libériaňã'ň eérãňã jíwitullé ás kirgĩňolba kí sũrũ'ňkwa asã kãítie. Amríko-Libériaňã tiso ittĩ-lés kirgĩňã marãň tirĩjinne'ň kũrro kit kãñ ná taga ásiň jãrriba dĩň júúrũ-le. Aprígia'ň sũrũ'ňkwa-si kíeň darĩň'ũlũg na barũ'ňulũg-lé karra kawie díeň sũrũ'ň dió namaň ayé 1904.

Kí ayé 1980, tirĩjinne'ň dikkáńđň-si tuunã Wĩlyam R. Talbêrit'ň karĩň-lé, asã kí deer'ňntãári'ň mũňgul tĩli, ná Amríko-Libéria'ň karĩň'ň jãgĩň'ň ósom pii barũdió na tirĩjinne'ň sengéłđň'ň juun kí ayéňã wayyéňã aw-lé sunňã. Ayéňã oos deer'ňntãári'ň karĩň kí Sossegéňã'ň Daara'ň Karĩjũlokwã, na ayéňã oos kí duóléeme'ň karĩň Libéria'ň Barũ'ň Jũmbũta'ň Tirĩjinne'ňdaarakwã ãl kí Libéria'ň Deerdiokwan Waarkũño namaň Awkũño karĩlũo. In barũ'ňdió'ň deer-lé yé-ii ná déele kwa'ň wãý nii ráãňã 250,000 (ninã 8% mĩň Libéria'ň kwa'ňdiigin'ň) na kwa kernã sunňã'ň jũrrũň kíeň lóónã-le. Dónã'ň jãa'ň jasi 2003, kwa sís jũmbũta'ň jũmbũt-lé argĩ ayé'ň 2005 dió ãl dée-lé Ellen Johnson Sirleaf sís jũmbũteň kãwe ná barũ'ňtabũ eňã, namã sime júndĩ ãl yé yãañãň waarkũño-ii álán barũ'ňtabũ eeň bãrũdió. Bãrũ'ň jũtũmó'ňbaldãňã-si na jáitiña'ň jányĩň'ňjãjĩňã'ň dũňgũr-si kundie ná saasunňã jittĩ ñi mĩň waar'ň, kí deer keer lullã kí ayé 2013-2016 Һbōla'ň jittĩnyáálĩň'ň mũnyĩnyĩň'ň kí 83% kwa'ňdiigin kila ãl kíeň jaiňã dũũ kãñ bãrũňásunňã'ňđio'ň ire'ň beera-lé ninã kila ãl 2015'ň dió kãñ.